

inTOBA

JHSSA

Murat SORGU

Doktora, Mersin Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Mersin / Türkiye,
muratsorgu1@gmail.com

[DOI: 10.5281/zenodo.6480977](https://doi.org/10.5281/zenodo.6480977)

ORCID: 0000-0001-8446-1178

Eser Geçmişi / Article Past:

Başvuru Tarihi

Applied

09/04/2021

Kabul Tarihi

Accepted

03/06/2021

Araştırma Makalesi

Orjinal Makale / Original Paper

Research Paper

ISSN: 2791-6766

JHSSA

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE HARF İNKILÂBININ UYGULANMASI SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN PROBLEMLERE YÖNELİK GENEL BİR DEĞERLENDİRME (1928-1958)

Özet

Tek Parti dönemi, Türk tarihinin modernleşme sürecinde önemli ve nihayi bir noktayı teşkil etmektedir. Hatırlanacağı üzere 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yapılan reform çalışmaları, Cumhuriyet döneminde daha güçlü bir zeminde ve inkılâp istikametinde ilerlemiştir. Cumhuriyetin kurucuları, reformist olduklarından bu süreçte ideal bir düzene ulaşmak için köklü değişimlerin yolunu açmaktan imtina etmemişlerdir. Genel olarak bu köklü değişimler kendiliğinden gelişmemekle beraber ideolojik bir çerçevede, Batıya dönük ve sistematik bir surette işlemiştir. Bu girişimlerin en önemlilerinden biri de Tek Parti döneminin sancılı ve zorlu girişimlerinden biri olan Harf İnkılâbı'dır. İnkılâp Hareketi daha düşünce aşamasında iken ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler inkılâbın uygulanmasından sonra hız kazanmıştır. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı dönemine dek süren devrimin etkisi, Adnan Menderes döneminde dahi tartışmalara konu olmuştur. Bu çalışma Harf İnkılâbının uygulanma sürecinde gelişen aksaklıkları, sorunları analiz etmeye yönelik olmakla birlikte devrime yönelik olumlu ve olumsuz yaklaşımları arşiv belgeleri ışığında, genel bir surette değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın zamansal kapsamı devrimin uygulanmasından sonraki 30 yıllık süreci ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tek Parti Dönemi, Harf İnkılâbı, Mustafa Kemal Paşa, İsmet İnönü, Adnan Menderes.

ATIF: SORGU, Murat, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Harf İnkılâbının Uygulanması Sürecinde Karşılaşılan Problemlere Yönelik Genel Bir Değerlendirme (1928-1958)", *İnsan ve Toplum Bilimleri Akademi Dergisi*, 1/1 (Haziran 2021), ss. (048-063)

CITE: SORGU, Murat, "A General Evaluation Towards the Problems Encountered During Implementation of the Alphabet Revolution in the Republic of Turkey (1928-1958)", *Journal of Humanities and Social Sciences Academy*, 1/1 (June 2021), pp. (048-063)

Screened by

turnitin

A GENERAL EVALUATION TOWARDS THE PROBLEMS ENCOUNTERED DURING IMPLEMENTATION OF THE ALPHABET REVOLUTION IN THE REPUBLIC OF TURKEY (1928-1958)

Abstract

The Single Party period constitutes an important and final point in the modernization process of Turkish history. As it will be remembered, the reform efforts carried out in the Ottoman Empire in the 19th century progressed on a stronger ground and in the direction of revolution in the Republic period. Since the founders of the republic were reformists, they did not hesitate to pave the way for radical changes in order to reach an ideal order in this process. In general, these radical changes did not develop spontaneously, but worked systematically in an ideological framework, towards the West. One of the most important of these initiatives is the Alphabet Revolution, one of the painful and difficult attempts of the Single Party period. The Revolution Movement was subjected to serious criticism even while it was at the thought stage. These criticisms gained momentum after the implementation of the revolution. The impact of the revolution, which lasted until İsmet İnönü's presidency, was the subject of controversy even during the time of Adnan Menderes. This study aims at analyzing the problems and problems that developed in the implementation process of the Alphabet Revolution, but also aims to evaluate the positive and negative approaches towards the revolution in the light of archive documents in a general way. The temporal scope of the study includes the 30-year period after the implementation of the revolution.

Keywords: Single Party Period, Alphabet Revolution, Mustafa Kemal Paşa, İsmet İnönü, Adnan Menderes.

1. Giriş:

Türk tarihi 19. Yüzyılda hız kazanan bir reformasyon sürecini yaşamıştır. Bu süre çok yönlü bir değişim sürecini ihtiva etmekle birlikte sosyo-kültürel bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Bir önceki yüzyılın devamı ve bir sonraki yüzyılın öncesini oluşturan bu asır, geleneksel olandan modern olana doğru bir kopuşu beraberinde getirmiştir. Başlangıçta içerisinde bulunulan durağan ve geri kalmışlık durumuna bir çözüm olması amacıyla çalışılan modernleşme hamleleri, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkacak modern Türkiye'nin kodlarını oluşturmuştur.

19. yüzyıl modernleşme süreci yaşanırken modernleşme önündeki engeller yahut modernleşmeyi teşvik edici problemler üzerinde durulmuştur. Bu tartışmaların önemli noktalarından biri "Lisan" ile ilgili olmuştur. Bu asırda bazı düşünürler modernleşme ve ilerleme için lisan devrimini bir gereklilik olarak görmüştür. Bu fikir o dönem çeşitli Saiklerle kabul görmemekle birlikte 20. Yüzyılda yaşanacak dil devriminin ilham kaynağı olacaktır.

20. asrın Türk milleti için savaşlar ve acılar yüzyılı olduğu ifade edilebilir. İçerisinde bulunulan zor imkânlar ve koşullara rağmen Anadolu'da yeni ve modern bir devlet kurulabilmiştir. Ne var ki bu devletin kuruluşu kadar hangi istikamette ilerleyeceği ciddi bir tartışmaya sebebiyet vermiştir. Bu tartışmalardan biri yüzyıllarca kullanılan ve Türk toplumunun ait olduğu kültür dünyasına işaret eden Arap Harfleri üzerine yoğunlaşmıştır. Söz konusu tartışmaların 1928 yılında uygulamaya koyulmasına kadar yaşanan süreç zor olmuşsa da devrim sonrasında yaşanan gelişmeler bir hayli sorun teşkil etmiştir. Bu çerçevede Harf İnkılabı'nın uygulama sürecinde karşılaşılan güçlüklerin ve bu güçlüklerle karşı benimsenen yaklaşımların ne olduğu, inkılabaya yönelik reaksiyonların bulunup bulunmadığı ve bu reaksiyonların ne anlama geldiği bu çalışmada analiz edilecektir.

Bu çalışma 1928 yılında uygulama imkânı bulan Harf İnkılabı ile ilgili olup inkılabın uygulamasından sonra yaşanan birtakım sorunlar ile ilgili arşiv belgelerinden hareketle genel bir değerlendirmeyi ihtiva etmektedir. Bu çalışmanın zamansal kapsamı 1928-1958 yılları arasında kapsamaktadır.

2. Harf İnkılâbı ve Süreci

Dil sadece bir iletişim aracı olmayıp, bireyin toplumsal ve ulusal kimliğini oluşturan bir değerdir. Milletın milli hafızasını sağlam tutmada önemli rolü vardır. Bir millet için dilini kaybetme tehlikesi, beraberinde milli kültürünü de kaybetme tehlikesini getirir. Çünkü kültürü sağlayan unsur dildir. Milli kimliği ise milli kültür oluşturmaktadır. Bu özelliğiyle dil, bir toplumu millet yapan unsurların başında gelmektedir. Böyle olunca da her milletin kendi doğasına göre bir beyan tarzı, ana dilinin belli bir ses düzeni, biçim özellikleri oluşmuştur.¹ Türkler, tarih boyunca birçok alfabe kullanmış ve geliştirmiştir. Bu alfabeler içerisinde çok uzun bir süre kullanılanı “Arap Alfabesidir”. Yüzyıllar boyunca Türk kültürü ve medeniyeti bu alfabe üzerine inşa edilmiş ve gelişmiştir.²

Arap harflerinin değiştirilmesiyle ilgili ilk ciddi tartışmalar ve girişimler, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanmıştır. Konunun gündeme gelmesinde Tanzimat sürecinin etkisi büyüktür; çünkü Tanzimat döneminde yetişen ilk Türk aydın kuşağı bilgilerini, birikimlerini ve fikirlerini halka ulaştırmak amacıyla basın-yayın faaliyetlerine büyük önem vermiştir. Bu çerçevede ilk sivil gazetecilik girişimlerinin de bu dönemde başladığını belirtmek gerekmektedir. Basın-yayın hayatının gelişmesiyle birlikte, ülkedeki okuma-yazma, dil, eğitim ve kültür sorunları gündeme gelmiştir. Dolayısıyla gündeme gelen alfabe ve dil meseleleri aydınlar arasında ciddi bir şekilde tartışılmıştır.³ Ancak böyle bir yaklaşımın fikirden öteye gidememiştir. Bunun yanında imla konusunda bir düzenleme yapılması gerektiği de müzakere edilmiştir. Gazetelerin önemli ölçüde yaygınlaşması ve bürokrasinin de gelişmesi imla probleminin çözülmesi gerektiğini göstermiştir.⁴

Harf meselesiyle ilgili düşüncelerini dile getiren kişilerden biri de Abdullah Cevdet'tir.⁵ Bunun dışında Kılıçzade Hakkı ve arkadaşlarının Hürriyet-i Fikriye isimli bir dergi çıkardıkları ve bu faaliyetleri sırasında Harf İnkılâbı ile ilgili görüşlerini büyük bir cesaretle işledikleri görülmektedir. Konuyla ilgili seri makaleler kaleme alan Kılıçzade, bir makalesinde şu şekilde açıklamada bulunmaktadır:

*"Mademki esaslı bir inkılâp yapılacaktır, gayrimükemmel ve uydurma harflerle Araptan çıkmış bir elifba yerine, her cihetçe mükemmel ve hususiyile el yazısında daima sadeliğini ve ittisalini muhafaza edebilen Latin harflerinin kabulü hem kestirme bir yol olur, hem de bunu takip edecek makalelerimde sırası geldikçe söyleyeceğim çeşitli faydeleri temin eder."*⁶

Celal Nuri İleri'nin de Türk İnkılâbı isimli çalışmasında harf meselesine dair görüş bildirdiği görülmektedir:

"Teorik olarak Arap harflerinin değiştirilmesi gereklidir. Ancak fevrî bir kararla Latin elifbâsını kabul ederek bir kargaşa ortamı yaratmaktansa ve bütün kitaplarımızı anbara atmaktansa milletlerarası harfleri önce 'yardımcı' elifbâ olmak üzere alalım; telaffuzu zor olan özel isimleri, kelimeleri bununla yazalım. Böylece bu elifbânın da bir resmîyeti olsun, git gide uzun ilmî tartışmalardan sonra edebî bir lehçe tespit edilsin ve buna uygun bir sözlük oluşturulsun. İlkokullarda bu elifbâ öğretilirdursun, ondan sonra kolaylığı görülürse"

¹ Ayşegül Şentürk, "Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü," *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26, (Ağustos 2012): 28.

² Gülden Sağol Yüksekaya, "Türk Dünyasının Alfabeleri", *Geçmişten Geleceğe Türkçe* içinde, (İstanbul: Kitabevi Yay. 2013), 393.

³ Neriman Tongul, "Türk Harf İnkılâbı," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (Mayıs-Kasım 2004): 105.

⁴ İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 82.

⁵ Eric Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1987), 34.

⁶ Neriman Tongul, "Türk Harf İnkılâbı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (Mayıs-Kasım 2004): 108.

bu harfler diğer nesilde kararlaştırılabilir. Eğer lisan bunu sindirirse ne âlâ, aksi takdirde doğayı zorlamak doğru değildir”.⁷

Milli Mücadele'nin başlamasından hemen önce İslam ve Türk dünyasında alfabe değişikliği ile ilgili gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Bu doğrultuda Arnavutluk'un ciddi girişimlerinin olduğu görülmektedir. Yine bu sıralar Türk toplulukları içerisinde ilk kez Yakut Türklerinin Latin yazısını 1918 yılından itibaren kullandıkları görülmektedir.⁸ Azerbaycan'ın da Türk Cumhuriyetleri içerisinde ilk kez Latin Alfabesini kabul ettiği ve uyguladığı bilinmektedir.⁹ Ancak bu durum, Yakut Türklerinin Latin alfabesini kabulünden sonraki döneme denk gelmektedir.

Harf reformu, Türkiye'de 1920'li yıllar boyunca tartışma konusu olmuştur; ancak tutucular böyle bir yeniliğe izin vermeyecek kadar güçlü bir konumda idiler. Gazi Mustafa Kemal, bu reform düşüncesini ancak muhalifler sindirildikten sonra hayata geçirmeyi düşünmekteydi. Bir ön uygulama olarak 1928 yılının Mayıs ayında Batılı sayılar Arap sayılarının yerini aldı. O sıra Mustafa Kemal ülke çapında halkla buluşarak Latin harflerini anlatmaya gayret gösterdi. Nihayetinde 1 Kasım 1928 tarihinde TBMM, yeni Türk alfabesinin meşru zeminini oluşturan yasayı yürürlüğe koydu. 1929 yılından itibaren bütün yayınların yeni alfabe ile yapılacağı açıklandı. Bu devrim hamlesinin esas maksatlarından biri, Türk toplumunun sosyolojik yapısı üzerinde bir etki oluşturmak, Türkiye'de okur-yazarlık sürecini ve eğitimi hızlandırmak idi.¹⁰

Mustafa Kemal okuryazarlığın kişiyi insanlaştıracakını ifade ederek okuma-yazma hususundaki çalışmalarının, milli bir vazife olduğunu dile getirmiştir.¹¹ Dolayısıyla modern bir devlet aygıtından harf devrimine, otoriter terbiye metotlarından laik mefhumu ve hatta faşizm ve komünizm övgüsüne kadar her yeniliğin, aslında Batılılaşmaya yönelik bir adım olduğu ifade edilmelidir.¹²

1924 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden önce Harf Devrimi'ne yönelik tartışmalar şiddetini arttırmıştır. Bu yıllarda devrimi destekleyen yahut devrime karşı duran yaklaşımların, etkisi artmıştır. İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılmasının akabinde bir gurup gazeteci 12 Eylül 1922 günü İzmir'e gelmiştir. Bunların arasında meşrutiyet döneminde Latin yazısının alınmasına yönelik fikir ileri süren Hüseyin Cahit Yalçın da bulunmuştur. Hüseyin Cahit, Mustafa Kemal ile karşılaşır karşılaşmaz tez canlılıkla ortaya atılarak Gazi Paşa'ya "Niçin Latin yazısını almadıklarını" sormuştur. Bu soruya karşılık Mustafa Kemal Paşa ise "Daha zamanın gelmediğini" söyleyerek olumsuz bir yanıt vermiştir. Daha sonraları Falih Rıfki Atay'ın açıklamalarından Gazi Paşa'nın neden böyle bir karşılık verdiği anlaşılmıştır: "Hüseyin Cahit Bana zamansız bir iş yaptırmak istiyordu, yazı reformunun daha zamanı gelmemiştir" diyerek koşulların olgunlaşmadığına işaret etmiştir.¹³

Kinros'un, devrim süreciyle alakalı bir takım değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir. O, söz konusu inkılabın gerçekleştirilmesi sürecinde Mustafa Kemal'in dini kesimlerin tepkilerinden çekindiğini açıkça belirtmiştir. Bunun yanında, halkın köklü dini değişikliklere hazır oluncaya kadar Mustafa Kemal'in Harf İnkılabını uygulamayı göze alamadığını iddia etmektedir.¹⁴

1923 yılının Şubat ayında İzmir'de toplanan Milli İktisat Kongresi sırasında kongreye katılan işçi delegelerden birkaçı Latin harflerinin kabulüne yönelik kongre heyetine soru önergesi vermiştir. Ancak kongreye başkanlık eden Kazım Karabekir Paşa'nın bu soru önergesine tepki verdiği ve hatta

⁷ Ercan Uyanık ve İrfan Davut Çam, "Arap Elifbası'ndan Latin Alfabesine Geçiş Sürecinde Garpcı Söylemler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies* XIV/29, (2014-Güz): 195.

⁸ Bilal Şimşir, *Türk Yazı Devrimi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2008), 55.

⁹ İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 77.

¹⁰ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012), 101.

¹¹ Feroz Ahmad, *a.g.e.*, 101.

¹² Hande Özkan, "Falih Rıfki Atay" *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce serisi: Kemalizm, Cilt: 2* içinde. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 68.

¹³ Bilal Şimşir, *a.g.e.*, 55.

¹⁴ Lord Kinros, *Atatürk, Bir Millet'in Doğuşu* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2007), 510.

kongrede bu önergeyi okutmadığı görülmektedir. Daha sonra 5 Mart 1923 günü Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde ‘‘Latin harflerini kabul edemeyiz’’ başlığı altında yayımlanan bir demecinde harf değişikliğinin sonucunun felaketli olacağını ve pişmanlık getireceğini ifade etmiştir. Nihayetinde Arnavutları örnek göstererek onların da pişman olduklarını dile getirmiştir.¹⁵

Bunun aksine Şükrü Saraçoğlu Harf Devrimi’nin, bir gereklilik olduğuna yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Saraçoğlu İzmir mebusu olduğu sırada Milli Eğitim Bakanlığı’nın bütçesi mecliste görüşülürken, büyük yankı uyandıracak şu açıklamalarda bulunmuştur:

‘‘Benim kanaatimce bu büyük derdin en vahim noktası harflerdir. Eğer ben Arap harfi diyecek olursam burada acaba benim fikrime tuğyan ve isyan edecek var mı? Efendiler! Bunun yegâne kabahati harflerdir. Hacımızın, hocamızın, amirimizin, memurumuzun gayretine yıllardan, asırlardan beri yapılan bunca fedakârlıklara rağmen halkımızın ancak yüzde ikisi ve ya üçü okumuştur.’’¹⁶

Harf İnkılâbı ile ilgili basın alanında da tartışmalar yaşanmaktaydı. İkdâm Gazetesi’nde yazarlık yapan Mehmet Ali Tevfik’in Latin harflerine karşı olması gibi, Resimli Gazete’nin yazarı olan Ahmet Hikmet Müftüoğlu da inkılâba karşıydı. Bu gazetelere ek olarak Tevhid-i Efkâr ve Akşam gazeteleri de bir takım gerekçelerle karşı görüş bildirmekteydiler.¹⁷ 1924 anayasasının kabul edilmesi öncesinde başta Başbakan İsmet Paşa olmak üzere hükümet örgütleri ve bürokrasinin yeni harflere yönelik olumsuz bir tavır içerisinde oldukları görülmektedir.¹⁸

1924 Anayasası’nın kabulünden sonra Türkiye’de ulusal kimlik ve sekülerlik bağlamında bir anlayışın kabul görmesinden dolayı devrimlerin, hukuksal temellerinin atılmasına hız verilmiştir. Kemalistler, Laik anlayışı ülkede hâkim kılmak, o vakte kadar uyguladıkları devrimlerin kalıcılığını pekiştirmek amacıyla Harf İnkılâbını gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır.¹⁹ Bu açıdan Harf devriminin, diğer devrimlerin kalıcılığını sağlamaya yönelik tamamlayıcı bir rol üstlendiği de ifade edilebilir.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurulmasından sonra da tartışmalar devam etmiştir. Aynı yıl Vasıf Çınar’ın Milli Eğitim Bakanlığı döneminde bakanlık içerisinde lisan sorunu ile ilgili bir soruşturma yürütülmüştür. Soruşturmanın sonucunda bakanlık bünyesinde harf devrimi konusunda teşvik edici bir gelişme yaşanmamıştır. Zira bu soruşturmada öğretmenlerin Harf İnkılabına yönelik düşünceleri sorulmuş ve neticede öğretmenlerin %96’lık bir oranının Latin yazısının tatbik edilmesine karşı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda Bilal Şimşir’in analizleri önemli bir noktaya temas etmektedir:

‘‘Öğretmenlerin çoğunluğu yazı devrimine ‘‘hayır’’ derken, Osmanlıca düşünen aydınların bir bölümü Latin yazısına ateş püskürürken ve hele Terakkiperver Cumhuriyet Fırka muhalefeti yurtta kazan kaynatmağa hazırlanırken, yazı değişikliğine kalkışmak zamansız olurdu. Zamanlamayı iyi ayarlamak gerekecekti. Türk devriminin yeni yeni atılımlar yapması, Türk toplumunun tüm yaşam biçimini değiştirmeye yönelmesi ve yazı devrimine daha elverişli koşullar doğması beklenecekti.’’²⁰

Harf Devrimi’nin gerekliliği üzerine açıklamada bulunan Ortaylı, Latin Alfabe’sinin Türk lisanına tam anlamıyla uyum göstermediğini ifade etmekle birlikte onun Türk Lisanı için bir kazanım olduğu fikrindedir. Arap Alfabeti konusunda olumsuz bir görüş benimseyen Ortaylı, bu alfabenin Türk Lisanına çok az uyum sağladığını da ifade etmiştir.²¹ Buna paralel olarak Bernard Lewis, Arap

¹⁵ Bilal Şimşir, *a.g.e.*, 57.

¹⁶ Bilal Şimşir, *a.g.e.*, 61-62.

¹⁷ Bilal Şimşir, *a.g.e.*, 62-63.

¹⁸ Ayşegül Şentürk, ‘‘Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü’’, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26, (Ağustos/2012): 31.

¹⁹ Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 169.

²⁰ Bilal Şimşir, *a.g.e.*, 69.

²¹ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, 82-83.

alfabesinin Türkçe'nin seslerine uymadığına ve bununla birlikte öğretilmesinin zorluğuna dikkat çekmiştir. Lewis, Arap alfabesinin matbaa işlerinde hep sorun çıkardığını dile getirirken Latin alfabesinin "açık seçik, basit ve fonetik olduğunu, okuma-yazma oranını arttırdığını ve kültürel gelişimi sağladığını belirtmiştir. Aynı şekilde, Dodd da "Arap alfabesinin kullanışsızlığından bahsedip dil reformlarının "hem İslam ve Arap mirası ile aradaki güçlü bağı kopardığını, hem de okuryazarlığı artırmayı kolaylaştırdığını ifade etmiştir.²²

Kemalist anlayışa göre Arap harfleri Osmanlı kültürünün önemli bir parçası ve Türkiye'nin Avrupalı olmayan mazisininin bir kalıntısıydı. Avrupa merkezli ve Oryantalist görüşlere göre de Arapça, modernleşme çabalarının önünde bir engeldi. Bu sebeple süreç içerisinde eski alfabenin "öğrenilmesinin zorluğu" ve "Türk diline uygun olmadığı" gerekçeleri ileri sürülerek Osmanlı alfabesinin yürürlükten kaldırılmasını savunan bir söylem geliştirildi.²³ Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının bu değişimi hızlı ve sıkı bir şekilde gerçekleştirmeleri, ideolojik sebeplerden kaynaklanmıştır. Bu değişiklik, Türk toplumunu Osmanlı'nın ve Ortadoğu'nun İslami geleneklerinden kopartma ve batı toplumlarına doğru yönlendirme yolunda bir adım olmuştur.²⁴

Tarihçi Feroz Ahmad'ın Harf Devrimi'ne yönelik görüşleri meselenin sosyo-kültürel ve teknik kısmını açıklamaya yöneliktir. Ahmad bir çalışmasında şu şekilde bir açıklamada bulunmaktadır:

*"Bu dönemin geleneklere en ters düşen reformu belki de Arap harflerinin yerine, Türkçe yazılan Latin harflerinin geçirilmesiydi. Okur-yazar insanlar bile tek bir hamlede geçmişlerinden koparıldılar. Bir gece içinde neredeyse bütün ulus okur-yazar oldu. Arapça-Farsça harflerin Türkçe yazmaya uygun olmadığı sonucuna varılmış ve bu harfler Türkler arasında çok düşük olan okuryazarlık düzeyinden sorumlu tutulmuştu. Reformcular, Türkçenin kolayca okunup yazılabilmesi için alfabeyi basitleştirmeyi düşünmüşlerdi. Ancak eski yazının kaldırılıp yenisinin getirilmesinin bütünüyle yabancılaştırıcı bir uygulama olduğunu pek az kişi düşündü."*²⁵

Lord Kinros Harf Devrimi ile ilgili sürecin meşru bir zemine oturtulması konusuna atıfta bulunarak şu şekilde bir izahatta bulunmuştur:

*"Geçen yüzyıl süresince, İslam ulehasının karşı koymalarına rağmen yazının sadeleştirilmesi üzerinde zaman zaman tartışmalar yapılmıştı. Türkler, Araplar ve Acelerin kullandığı Arap alfabesini, başta çeşitli nedenlerle benimsemişlerdir. Oysa bu alfabe Türkçenin seslerine uymaktan uzaktı. Harflerinin ve işaretlerinin karışıklığı, yeteri kadar sesli harfi olmayışı ve okunuşunun çeşitli anlamlara göre değişimi yüzünden rastgele bir adamın bunu okuması zordu. Eğitim görmüş Osmanlı Türkleri bile çok kere imla yanlış yapmaktan kurtulamazlardı. Bu hal, iki ayrı dilin gelişmesine yol açmıştı: biri Osmanlı Enderun sınıfının kullandığı, yazılan ama konuşulmayan Türkçe, öbürü de halk dili olarak konuşulan ama yazılamayan Türkçe. Bu da halkın çoğunluğunun yazılı edebiyata yabancı kalmasına yol açıyordu. Halk egemenliği, elde edilen herkesin öğrenip yazabileceği bir alfabe olmadan, nasıl gelişebilirdi."*²⁶

Devrimin uygulaması durumunda bazı aksaklıkların yaşanabileceğini ve ayrıca bazı tehlikelerin söz konusu olabileceğini H. C. Armstrong şu şekilde belirtmektedir:

"Bozkurt uzun zamandan beri kafasında tehlikeli bir plan tasarlıyor, ancak tatbikata koymakta tereddüt ediyordu. Sonunda tüm yorgunluğuna rağmen, planını uygulamak için harekete geçti. İstanbul'a gidecek, Osmanlıların son sarayından (Dolmabahçe) yeni bir inkılâbı halka tanıttacaktı. Arap harflerini yasaklayarak Latin harflerini kabul edecekti."

²² Andrew Davison, *Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 286.

²³ Uğur Ümit Güngör, *Modern Türkiye'nin İnşası (1913-1950)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 376.

²⁴ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 279.

²⁵ Feroz Ahmad, *a.g.e.*, 99.

²⁶ Lord Kinros, *Atatürk, Bir Millet'in Doğuşu* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2007), 510.

Böylece Türk edebiyat çevreleri sarsıntıya uğrayacak, halk birbiriyle yazışamayacak hale gelecek, ülkedeki tüm fikirler, ideolojiler de yerle bir olacaktır.”²⁷

İnkılâbın uygulanmasından önce İsmet Paşa, bir demecinde devlet karakterinin, bu denli büyük dönüşümleri gerçekleştirebilmesi için devrimci olması gerektiğine işaret etmekteydi.²⁸ Mustafa Kemal Paşa ise devrimin sosyo-kültürel çerçevesine dair birkaç fikir ileri sürmekteydi. Ona göre Türk Milletinin milli mefkûresi, tüm dünyada tam anlamıyla medeni bir heyet-i içtimaiye²⁹ kurmayı sağlamakla birlikte özünde Osmanlı-İslam geleneklerinden kurtularak çağdaşlaşma sürecini hızlandırmayı amaçlamıştı.³⁰

Türk Ocaklarının bu süreci hızlandırmada hayati rol oynadığını ayrıca belirtmek gerekmektedir.³¹ 1928 yılının başlarında Mustafa Kemal, Harf Devrimi konusunda artık harekete geçilmesinin zamanı geldiğine kani olunca, ilk girişimler başladı. 8 Ocak 1928’de Mahmut Esat Bozkurt Ankara Türk Ocağı’nda Türk harfleri hakkında bir konferans verdi. Harf hareketi ile dilin sadeleştirilmesi ve Türkçeleştirilmesi, daha ilk andan itibaren birlikte ele alındı. 8 Şubat 1928’de İstanbul’da ilk Türkçe Cuma hutbesi okundu. 24 Mayıs 1928’de Latin rakamları (bunlara Batı’da Arap rakamları denir) Türk rakamları olarak kabul edildi.³² Dolayısıyla 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren gazete, dergi ve kitap dışındaki bütün yayınlar Latin harfleriyle yayınlandı. Kitapların basımında yeni harflere tamamen geçiş 1 Ocak 1929’da gerçekleştirildi. Bunun yanında 1 Ocak 1929’dan itibaren bütün kamu kuruluşları ile özel kuruluşların işlemlerinde Latin harflerinin kullanılması zorunlu hale getirildi. Okullarda Latin harfleri kullanılmaya başlandı ve eski yazıyla yayınlanmış kitaplarla öğretim yasaklandı. Eski harflerden yeni harflere kademeli olarak geçiş süreci, halkın Latin harfleri yerine eski harflerle yapılan başvurularının kabul edilmeyerek geri çevrilmeye başlandığı 1 Haziran 1929’da tamamlanmış oldu.³³

Diğer İnkılâplarda olduğu gibi, Harf reformunda da temel amacının Türkiye’yi az gelişmişlikten kurtarmak olduğu³⁴ gerekçe gösterilmiştir. Gazeteci Yunus Nadi’ye göre esas amaç Türkiye’yi gerçek anlamda ve maddi açıdan Avrupa ile birleştirmektir. Bu İnkılap, nihayetinde Türkiye’nin İslam Dünyası ile olan tarihi bağlarını gevşetti ve ülkenin yüzünü bir daha geri çevrilemeyecek bir surette Batı istikametine doğru çevirdi.³⁵

Gazi Mustafa Kemal, “her yurttaş, her kadına, erkeğe, hamala ve balıkçıya Yeni Türk alfabesini öğretmek” için entelijansiyaya büyük iş düştüğünü belirterek, ideallerini gerçekleştirmeye yönelik şöyle bir açıklamada bulunuyordu:

“Geçmiş hataların köklerini ve dallarını yok etmemizin zamanı gelmiştir. Bu hataları düzelteceğiz. Bunu yaparken bütün yurttaşların bu faaliyete fiilen katılmalarını istiyorum. Sonuç olarak Türk toplumu yeni alfabeyi bir ya da iki yıl içinde öğrenmelidir. Ulusumuz kendi yazısıyla ve kendine özgü zekâsıyla uygar dünyanın yanında yerini alacaktır.”³⁶

Tek parti Türkiye’inde bir dönem diplomat vazifesinde bulunan Amerikalı Charles H. Sherrill, *Bir Elçiden Gazi Mustafa Kemal* ismini taşıyan eserinde harf reformunun zaruri olduğuna dair tespitlerde bulunmaktadır. Sherrill konuyla ilgili olarak şöyle bir beyanatta bulunmuştur:

²⁷ Harold Courtenay Armstrong, *Bozkurt* (İstanbul: Kamer Yayınları, 2016), 220.

²⁸ Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-50* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990), 75.

²⁹ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 17.

³⁰ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması 1923-1931* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015), 232.

³¹ François Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi -1900-1930* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 65.

³² Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1999), 303.

³³ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 112.

³⁴ Çetin Yetkin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1983), 146.

³⁵ Feroz Ahmad, a.g.e., 102.

³⁶ Feroz Ahmad, a.g.e., 102.

“Türk harf reformu, bir milletin yazı dilinde ani, çabuk ve tam bir değişiklik yapmıştır. Mustafa Kemal, Arap harflerini, genç veya ergin öğrencilerin öğrenmesindeki güçlükleri tespit etmiş ve bu harflerin Türk eğitimini lüzumundan fazla bir süre esareti altında tuttuğunu görmüştür. Pek zor olması sebebiyle, sadece cehaletin her gün biraz daha genişlemesine sebep olmakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye’yi sadece Doğu’ya bağlı tutmak suretiyle batı medeniyetine kapılarının kapalı kalmasına vardım etmiştir.”³⁷

Harf İnkılabı konusunda aceleci davranılmamış ve sürecin olgunlaşmasına yönelik bir çalışma içerisinde bulunulmuştur. Ülkede, İnkılâba yönelik olumlu yaklaşımlar söz konusu olduğu gibi olumsuz tavır takınanların da bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir. İnkılâp karşıtlığının uzun yıllar süreceği ve süreç içerisinde çeşitli olumsuzlukların meydana geleceği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

3. Harf İnkılâbının Uygulanmasında Karşılaşılan Problemler ve Tepkiler

Cumhuriyetin önderleri, devrimlere yönelik teşebbüslerde bulunurken uygulama aşamasında ciddiyet ve hassasiyet içerisinde olmuşlardır. Gerek sorumlu merciler ve gerekse de yerel idari memurlar vasıtası ile inkılâbın uygulanması titizlikle takip edilmiştir. Taşrada uygulama imkânı bulan devrimlere karşı gösterilen tepkiler ilgili birimlerce merkeze rapor edilmiştir. 1928 yılında İsmet İnönü başkanlığında toplanan dönemin kabinesi Türk Harflerinin kabulü ve tatbiki hakkında bir kanun layihasını müzakere ederek, ilk hukuki metne imza atmıştır.³⁸ Konuyla ilgili aynı dönemde Başvekâlet ve Cumhurbaşkanlığının Harf devrimi ile ilgili görüş ve yaklaşımlarının çeşitli kurumlara gönderildiği görülmektedir.³⁹ Mustafa Kemal Paşa, devrimin gerçekleştirilmesinden sonra sahaya inmiş ve çeşitli gözlemlerde bulunmuştur. Gözlemlerinde halk nezdinde devrime yönelik ekseriyetle olumlu bir intibadan bahsetmektedir. Mustafa Kemal Paşa bununla birlikte bazı yazım ve imla hususlarındaki karışıklıklardan dolayı kamu personellerinden öğretmenlere kadar birçok kişinin sorun yaşadığına da değinmektedir. Mustafa Kemal, halkın öğrenmedeki şevkinin arttırılmasına yönelik gramer bilgisindeki bağlama çizgisinin kaldırılması gerektiğini de dile getirmektedir. Bunun yanında soru ekinin ayrı yazılması gerektiğini ve ayrıca neşr edilecek kitapların da bu esaslara dikkat edilerek basılması gerektiğini bildirmektedir.⁴⁰

Ülkede yeni harflerin uygulanmasına azami derecede dikkat edilirken Basın kuruluşlarına da söz konusu devrim ile ilgili desteklerde bulunulduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Kilis’te faaliyet gösteren ‘‘Kilis’’ isimli gazete ile Bulgaristan’da basılan ‘‘Rehper!’’ isimli gazetelerin yeni harflerle yayın hayatına devam etmelerine yönelik Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından desteklerde bulunulduğu anlaşılmaktadır.⁴¹ Böylelikle devrimlerin halka benimsetilmesi için, basın organlarının gücünden de istifade edilmiştir. Bulgaristan sınırları içerisinde faaliyet gösteren bir gazeteye yardımda bulunulması, devrimin aynı zamanda yurt dışındaki Türk topluluklarına yönelik de olduğunu göstermektedir.

1928 yılının sonlarında Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya taşradaki bazı gelişmelere dair bilgiler vermektedir. Özellikle Aksaray ve Isparta şehirlerinde halkın yeni alfabenin öğrenimine yönelik istek ve arzu içerisinde bulunduğunu belirtilmektedir. Isparta’da Türk alfabesinin öğrenilmesinden dolayı vesika alan kişilere, o mahalde yaşayanların büyük bir ziyafet tertip ettikleri görülmektedir. Bunun yanında Karaağaç’ta bulunan bir kadının daha önce okuma-yazma bilmediği fakat yeni Türk harflerini okuyup kavradığı zikredilmektedir. Kaya, bu kişinin başarısından ötürü Harf İnkılâbına yönelik faaliyet gösteren bir dershaneye muallim olarak tayin edildiğine değinmektedir.⁴²

³⁷ Charles H. Sherill, *Bir Elçiden Gazi Mustafa Kemal*, Çev. Alp Ilgaz. (İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1977), 205.

³⁸ B.C.A: 030/0/18/01/01/030/63/016.

³⁹ B.C.A: 230/149/56/8/1.

⁴⁰ B.C.A: 230/149/56/8/4.

⁴¹ B.C.A: 030/10/00/00/83/547/17.

⁴² B.C.A: 030/10/00/00/64/431/43.

20 Ocak 1929 tarihli İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından Başvekâlete gönderilen bir yazıda İstanbul Vilayeti ile ilgili bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. İstanbul'daki bazı sokakların levhalarının Arap alfabeleri ile yazıldığı ve bu tür yazıların sokaklardan kaldırıldığı belirtilmektedir. Yaşanan durum üzerine eski yazı ile sokak isimlerinin yazılmış olmasının kanuna aykırı olduğu belirtilmiştir. Diğer şehirlerdeki durumun nasıl olduğu bilinmemekle birlikte yeni harflere uygun bir şekilde hareket edildiği düşünülmektedir. İstanbul Şehremaneti'nin, sokak isimlerini yeni alfabeyle uygun yazmadığı belirtilmiş ve bu sorunun giderilmesi için 1930 yılına kadar Şehremaneti'ne maddi destek sağlandığı belirtilmiştir.⁴³

Devrimin uygulamaya koyulduğu tarihten bir hafta sonra Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından Başvekâlete gönderilen bir yazıda Fransa'da basılan ve Türkiye'ye girmesi yasak olan "Haraç" isimli gazeteye atıfta bulunulmaktadır. Bu gazetenin 15 Aralık 1928 tarihli nüshasında "Türkiye'de İğtişâş" isimli yazısı Başvekâlet'e gönderilmiştir.⁴⁴

Aynı belgenin devamında gazetenin Türkiye'de Latin harflerine karşı geniş bir toplumsal tepki oluştuğu, ifade edilmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesindeki askeri kadro içerisinde devrime yönelik hoşnutsuzlukların bulunduğu da değinmiştir. Bu çerçevede Sabık Sadrazam İzzettin Paşa, Kamil Paşa'nın Mahdumu Sait, Tevfik Paşa'nın Mahdumu, Arap İzzetin Hafidi? Ankara Müftüsü ile üçüncü kolordudan 300 zabitan derdest edildiği gazete haberine konu olmuştur. Ülkede halk tarafından Latin harfleri ile yazılan gazetelere yönelik geniş kapsamlı bir boykotun uygulandığı ve hükümet tarafından alınan tedbirlerin İslam dinine karşı yapıldığı bildirilmiştir. Bu durumun halk nezdinde ciddi bir hiddete sebebiyet verdiğini bildiren gazete, Mustafa Kemal Paşa'nın Kur'an-ı Kerim'i 30 bab ile kısaltıldığını ifade etmiştir. Bunun yanında gemilerdeki Hz. Muhammed'e ve halifelere ait sözlerin de Latin harfleriyle yazılmaya başlandığına değinen gazete, halkın bu durumdan büyük bir rahatsızlık duyduğunu yazmıştır. Gazete ayrıca Ankara'da bulunan devlet büyüklerinin "ecnebi devletlerin" konuya müdahale ettiğini düşünerek daha vahim olayların meydana gelmesinden çekindiklerini bildirmektedir.⁴⁵

Amerika'nın Türkiye, ilk büyükelçisi olan John Grew'in 8 Eylül 1928 tarihli hatıratında Ankara'daki vekillerin bir kısmının yeni harflerin kullanılmasına itiraz ettikleri; fakat Mustafa Kemal'in İsmet Paşa aracılığı ile kendilerine haber göndererek, itiraz sevdalarından vazgeçmelerinin kendileri için daha iyi olacağını dile getirmiştir.⁴⁶

1929 yılı Ocak ayında Dâhiliye Nezareti Vekili Şükrü Kaya, Manisa/Kula'da yaşanan bir olayla ilgili Başvekâlete yeni bir yazı göndermiştir. 14 Ocak 1929 tarihli yazısında Çarşı Cami karşısında bulunan bir dükkân duvarına Harf Devrimi aleyhine yazılar ve Kur'an-ı Kerim'den iktibas edilen bir ayet yazıldığı bildirilmektedir. Esasında bir beyanname niteliğinde olan bu yazılarda Süleyman Nuri imzası bulunduğu, yazıyı yazan kişinin ise İbrahim oğlu Kamil olduğu anlaşılmaktadır. Durumun tespitinden sonra ilgili kişilerin adliyeye sevk edildikleri ve adli işleme tabi tutuldukları anlaşılmaktadır.⁴⁷

Başvekâlet'e gönderilen yazının sureti şu şekildedir:

"Biz yeni yazıyı okuyacak olursak hiçbir vakit adam olamayız. Eğer Kuran- Kerim'i okuyacak olursak her milletten üste oluruz ve Allah bize eyi kuvvet verir ve her hangi bir millet çıkarsa biz hepsinin üzerine çıkarız. Biz bu yeni çıkanları bırakalım eskisi gibi namazda Kur'an okuyalım. Allaha dua edelim. Mustafa kemal şöyledir: Bizi her işe sokan odur. Millet akullarımızı başınıza toplayınız her işe merak vermeyiniz Allaha dua ediniz.

⁴³ B.C.A: 30/10/66/442/14.

⁴⁴ B.C.A: 030/10/00/00/83/547/20/1.

⁴⁵ B.C.A: 030/10/00/00/83/547/20/2.

⁴⁶ John Grew, *Atatürk ve İnönü* (İstanbul: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, 2000), 114.

⁴⁷ B.C.A: 030/10/00/00/102/668/3/1.

*Allah'ı unutmayınız. Allah sizin karnınızdaki gibi verir. Kur'an-ı Kerim'i her zaman akıllarınızdan çıkarmayınız.*⁴⁸

Belgede yazılı olan bilgilerden hareketle Harf Devrimi'nin muhafazakâr kesimde bir reaksiyon oluşturduğu görülmektedir. İslami vurgularla bezelen yazının, toplumsal bir etki oluşturmaya yönelik kaleme alındığı da ifade edilebilir.

5 Şubat 1929 tarihinde Başvekâlet'e gönderilen başka bir yazıda Şükrü Kaya, mektupların Türk harflerine uygun bir tarzda yazılması gerektiği ile ilgili gazetelere ilan verdiklerini belirtmiştir. Fakat söz konusu uygulamaya uyulmadığını belirten Kaya, nezaretlerin Başvekâlet aracılığı ile uyarılmasını ve konuya hassasiyet gösterilmesini talep etmektedir. Devrimin uygulanmasında yaşanan aksaklıkların basın yoluyla giderilmesine yönelik çalışmaların hız kazandığı görülmektedir.⁴⁹

21 Haziran 1929 tarihinde Başvekâlet'e gönderilen bir yazıda Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Anadolu'daki bazı vilayetleri ziyaret ettiğini bildirerek bazı gözlemlerini kaleme almıştır. Bu gözlemler, devrimlerin Anadolu'da ne şekilde karşılandığı ve uygulandığı konusundaki bilgileri ihtiva etmektedir. Kayseri, Sivas, Şebinkarahisar ve bazı kazalara uğrayan Kaya, memurların Türk harflerini kavradığını belirtmektedir. Halkın ise yeni harflere pek alışık olmadığını ve yeni harfleri kullanmadıklarını ifade etmektedir. Bölgede bulunan millet mekteplerinin mali açıdan zayıf olmalarına, mekteplerde eğitim görenlerin de harfleri kullanmadıklarına ve öğrendiklerini de unutmak üzere olduklarına değinmektedir. Halk arasında aydın olarak bilinen kişilerin de genel olarak Arap harfleriyle yazdıklarına değinen Kaya, lise ve ortaokullarda Türkçe kıraat ve imla derslerinin bir hayli zayıf olduğunu gözlemlemiştir. Ayrıca öğrencilerin de bu konularda pek zayıf bulunduğunu bildirmiştir. Halkın yeni harflere alışmasının ve el alışkanlığı kazanmasının az bir zaman zarfında olmayacağını bildiren Kaya, genel anlamda bir aşına olma durumunun gerçekleşebilmesi için bir hayli vakte ihtiyaç bulunduğunu belirtmektedir. Kaya, inkılâbın hızının ve gücünün gevşemiş olduğunu bildirilerek Başvekâlet'in bu doğrultuda harekete geçmesi ve fikir tavsiyesinde bulunmasını talep etmektedir.⁵⁰

14 Ocak 1930 tarihine gelindiğinde ülkede inkılâbın uygulanması açısından bazı problemlerin olduğu görülmektedir. Bu tarihte Şükrü Kaya'nın, Türk harflerinin kabulüne ve uygulanmasına yönelik yürürlüğe giren kanuna aykırı/muhalif hareketlere meydan verilmemesine dair vilayetlere yazı yazdığı anlaşılmaktadır. Bu yazı ülkede bazı olumsuzlukların yaşandığını göstermesi bakımından önemlidir.⁵¹ Bir başka belgede bazı vilayetlerden vekâlete ulaşan birtakım evraklarda Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkındaki kanuna muhalif olarak Arap harfleriyle yazılmış müsvedde ve notların bulunduğu bildirilmiştir. Bu durumda yazıların kasten yahut gayri ihtiyari olarak kaleme alındıkları ile ilgili bir malumat olmasa da söz konusu durumun 'Kanuna Muhalif' olma şeklinde değerlendirildiği gözlerden kaçmamaktadır. Kaya'ya göre söz konusu durumun yaşanmasında devlet memurlarının hatası bulunmakta olup Arap harfleri ile resmi yazışmaları gerçekleştirmeye devam etmelerinin inkılâp hareketlerine aykırı olduğu belirtilmiştir. Bu çerçevede memur ve memur amirlerinin kaleme alacakları yazıları yeni harflerle yazmaları emredilmiştir. Harflerle ilgili bilgisi bulunmayan kişilerin ise bu doğrultuda yazmaya alıştırılması talep edilmiştir. Bu amaca yönelik nizami teftişlerin yapılması gerektiğini belirten Kaya, valilerin bizzat teftiş yapmaları gerektiği hususunda talimatlar vermiştir. Teftişler sırasında kanuna aykırı durumlara fırsat verilmeyerek inkılâpların ruhuna ve prensiplerine azami derecede itina gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Başvekâlet, Birinci Umumi Müfettişliği, Maarif Nezareti, Vilayetler ve Vekâlet Dairelerine resmi yazılar gönderilmiştir.⁵²

25 Nisan 1931 tarihine gelindiğinde Şükrü Kaya'nın mekteplerde Harf İnkılâbı ile ilgili bazı aksaklıklara dair bir yazıyı Başvekâlet'e gönderdiği görülmektedir. Kaya, orta ve yüksek mekteplerde

⁴⁸ B.C.A: 030/10/00/00/102/668/3/2.

⁴⁹ B.C.A: 030/10/00/00/159/114/14.

⁵⁰ Belgenin künye bilgileri net görünmemektedir: B.C.A: 030/10?/12/73/4.

⁵¹ B.C.A: 030/10/144/32/9/1.

⁵² B.C.A: 030/10/144/32/9/2.

eğitim gören öğrencilerin notlarını ve defterlerini Arap Alfabesi ile kaleme aldıklarını, bu gerici alışkanlığa (Ric'i itiyad) karşı muallimlerin kayıtsız kaldıklarını ifade etmektedir. Üstelik öğretmenlerin de takrirlerini ve notlarını Arapça harflerle yazdıkları, çeşitli mahallerden gelen şikâyetler ve ihbarlardan anlaşılmaktadır. Kaya, bu gelişmelerin hem kanuna hem de inkılâba aykırılık teşkil ettiğini ve eğitim-öğretim kurumlarında bu tür durumların yapılmış olabileceğine ihtimal vermediğini belirtmektedir. Bu sebeple Başvekâlet, Maarif ve Adliye vekâletlerine durum bildirilerek konuya yönelik girişimlerde bulunmaları talep edilmiştir.⁵³ Kaya'nın yazısında vurguladığı "Ric'i itiyad" kavramı söz konusu olayların irticai eylem/faaliyet kapsamında değerlendirildiğini göstermektedir. Ayrıca bu tarz durumların hem inkılâba hem de kanunlara aykırı olduğu, şeklinde değerlendirilmesi nihayetinde ağır bir adli süreci beraberinde getirmiştir. Nitekim Adliye Vekâleti'nin durumdan haber edilmesi, bu konuda yargının harekete geçirildiğini göstermektedir.

Şükrü Kaya dışında Adliye vekili Yusuf Kemal Tengirşek'in de Harf İnkılâbı konusunda titizlikle çalıştığı ve ihbarları değerlendirdiği görülmektedir. 20 Ekim 1931 tarihli bir yazısında Tengirşek, Giresun Heyet-i Hakimesi'nin Harf İnkılâbına uygun davranmadığı ve eski harfleri kullanmaya devam ettiği ile ilgili bilgilere değinmiştir. Bu sebeple yapılan tahkikat sonucunda hâkimin dosyaları ve notları tek tek incelenmiştir. Nihayetinde hâkimin yeni Türk alfabesine aşina bulunduğu ve söz konusu şikâyetin boş bir ihbardan ibaret olduğu anlaşılmıştır.⁵⁴ İhbar mektubunu Giresun Hacı Mikdad Mahallesinden Süleyman Baş Oğlu Aziz Bini Mehmed isimli kişinin gönderdiği anlaşılmaktadır. Mehmet Efendi'nin Mustafa Kemal Paşa'ya övgü ile başlayan mektubunda Giresun Ağır Ceza Heyeti'nin yapılan devrimlere aykırı olarak okuma yazma bilmediği belirtilmiştir. Devamında "Abdülhamit devrinde yaşamıyoruz, açtığımız Cumhuriyet devrindeyiz kanunun siyaneti nerede" şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Bu durum genel anlamıyla değerlendirilecek olursa devrim sürecinin sui istimal edilebilirliğini ve bu dönemdeki Osmanlı Devleti ile ilgili algının boyutlarını göstermektedir. Ayrıca devrimler gerçekleştirilirken kişisel mücadeleler ve sorunlar sebebiyle insanların birbirlerini ağır ithamlarla ihbar edebildikleri de anlaşılmaktadır.⁵⁵

6 Aralık 1932 tarihine gelindiğinde devlet memurlarının bir kısmının hala yeni alfabeyle alışamadıklarını ve harf devriminin uygulanmasında sorunların devam ettiği görülmektedir. Bu çerçevede vilayetlere Latin alfabesiyle çalışmaların yapılmasını temin ve kontrol etmek amacıyla tamimler gönderildiği anlaşılmaktadır.⁵⁶ Bir diğer belgede Başvekil Paşa hazretlerinin son seyahatlerinde teftiş ettiği hükümet dairelerinin bazılarında evrakların arasında Arap harfleri ile yazılmış notlara rastlanmıştır. Başvekâlet'in emirlerine cevap verilirken bazı vilayet idarelerinin ve hatta yüksek makamların Arap harfleriyle not tuttıkları ve cevaplar yazdıkları anlaşılmıştır. Bazı karakolların da Arap harfleriyle yazışmaya devam ettikleri görülmüştür. Bu çerçevede Birinci Umumi Müfettişlik makamında bulunan İbrahim Tali Efendi'nin sorumlu bulunduğu mıntıkalar ve vilayetlerde bu sorunların yaşandığı anlaşılmıştır. Belgede, "Harf İnkılâbı'nın vatanın her köşesinde uygulanmasına ve kabul edilmesinde titizlik gösterilmesi, rehberlik edilmesi gerekirken bilakis bazı memurların eski harflerle ilgili alışkanlıklarına devam etmeleri kesinlikle kabul edilemez" denmektedir. Bu sebeple idarecilerin söz konusu talimatlara itina göstermeleri gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca bizzat takibat yapılarak memurlara tüm muhaberelelerini yeni harflerle yapma mecburiyetinde oldukları izah edilmiştir. Bunun hilafında hareket edenler için "1 Teşrinisani 1928 tarih ve 1353 numaralı kanunun hükümlerini şiddetle uygulamalarını ve nihayetinde inkılâp prensiplerinin uygulanmasında son derece hassasiyet göstermelerini bir kez daha rica ederim" denmektedir. Bu belgeden hareketle bazı ciddiyetsizliklerin meydana geldiği ve inkılâbın uygulanması hususuna uyulmadığı görülmektedir. Bu çerçevede sürekli teftişler ve uyarılar yoluyla inkılâbın icrasına azami derecede çaba gösterildiği anlaşılmaktadır.⁵⁷

⁵³ B.C.A: 030/10/144/32/10.

⁵⁴ B.C.A: 030/10/144/32/12/1.

⁵⁵ Belgenin künye bilgileri silik olduğundan harfler tam anlamıyla okunamamaktadır. B.C.A: 030/10/144/11/11/2.

⁵⁶ B.C.A: 030/10/144/32/14/1.

⁵⁷ B.C.A: 030/10/144/32/14/2.

Zürcher, Harf İnkılabının başarılı bir şekilde uygulanmasındaki titizliğe değinmekle birlikte teknik anlamda bazı sorunlara da dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Konya yakınlarında küçük bir köyde Harf Devrimine yönelik seferberlik başlatıldığını ve köye gönderilen öğretmenler aracılığı ile önemli ölçüde yeni harflere uyum sağlandığını belirtmektedir. Zürcher, bu eğitim sürecinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan mektep ve koşullarının bulunmadığını da ifade etmiştir.⁵⁸

Toplumsal tabanda yeni harfleri teşvik etmeye ve devrimin uygulanma sürecini teftiş etmeye yönelik Mustafa Kemal Paşa'nın da çalışma içerisinde olduğu görülmektedir. Yanına kara tahtasını ve tebeşirini alarak köy köy dolaşan Mustafa Kemal, meydanlarda Latin alfabesinin talim ve teftişi konusundaki gayretini göstermiştir.⁵⁹ Gittiği tüm köy ve kasabalara bir kara tahtanın yanında bir kutu tebeşiri de hediye olarak götürmeyi ihmal etmemiştir. Bunun yanında yeni harfler konusunda mahkûmların, cezalarının hafifletileceği vaadi ile öğrenmeye teşvik edildikleri görülmektedir.⁶⁰ Ülkede bir yandan çeşitli etkinlikler yoluyla yeni alfabeğe yönelik eğitim-öğretim seferberliği sürerken diğer yandan uygulamada bazı sorunların devam ettiği görülmektedir.

15 Nisan 1933 tarihli Şükrü Kaya'nın bir başka yazısında Türk harflerin uygulanmasına yönelik yürürlüğe giren 01.11.1928 tarih ve 1353 numaralı kanunun dördüncü maddesinde resmi ve özel levhalar ve tabelaların Türk Harfleri ile yazılmasının mecburi olduğu belirtilmesine rağmen İnebolu'da Taşçı Sabri ve Hakkâk Salih isimli kişilerin mezar taşlarını Arap Alfabesi ile yazmaya devam ettikleri görülmüştür. Bunun üzerine yapılan tahkikat neticesinde ilgili kişilerin beraat etmeleri söz konusudur.⁶¹ Bu durumda devrimin mezar taşlarına kadar işlenmesine yönelik kapsamlı bir gözetim ve çalışma içerisinde bulunulduğu anlaşılmaktadır.

1936 yılına gelindiğinde Harf İnkılabı ile ilgili ihbar-şikâyet içerikli durumların devam ettiği görülmektedir. 8 Haziran 1936 tarihinde Çanakkale Vilayeti'ne çekilen şikâyet içerikli bir telgrafta hala Arap harflerinin kullanılmaya devam ettiğiyle ilgili bilgilere değinilmiştir.⁶² Ezine Belediye Meclisi toplantısı yapılırken tutanakların Arap harfleri ile tutulduğu ihbarı üzerine kısa süre sonra bir soruşturmanın açıldığı anlaşılmaktadır. Yapılan incelemeler sonunda Arap harfleriyle ve kurşun kalemle yazıldığı iddia edilen herhangi bir tutanağın bulunmadığı Çanakkale Valiliği'nin yürüttüğü soruşturma sonucunda belirtilmiştir.⁶³ Meselenin boş bir ihbar olduğu ve bu şikâyetin ise Ezine Belediye Meclis üyelerinden M. Aslıhan isimli kişi tarafından yapıldığı görülmektedir. Belediye Meclisi konuşmalarının Türk harfleriyle yazılmasını teklif ettiğini bildiren Aslıhan, dinleyiciler önünde tutanakların "inadına" kurşun kalemle ve Arap harfleriyle yazıldığını iddia etmiştir.⁶⁴ Şikâyet içerikli bu telgrafa farklı bir belgede de değinilmektedir.⁶⁵

1938 yılının Temmuz ayına gelindiğinde ülkede devrimlerin uygulanmasına yönelik çalışmalar devam etmekle birlikte özellikle yeni harflerle ilgili gerek yurt içinde ve gerek yurt dışında yaşanan gelişmeler dikkatle takip edilmiştir. Bu dönemde Hatay Vilayeti'nin Türkiye'ye katılmamış olduğunu; ancak Türkiye'nin bölgeye olan ilgisinin var olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

10 Temmuz 1938 tarihli bir telgrafta Bayır bucak bölgesindeki bazı köylülere yönelik zulüm ve baskının yaşandığı görülmektedir. Suriye makamlarının ve askeri birimlerinin Bayır bucak Türklerine yönelik baskılarının son zamanlarda ciddi bir şekilde arttığı ve bölgede yaşayan bazı Türklerin dayanamayarak Türkiye'ye dönmeyi düşündükleri ifade edilmektedir. Yaşanan olaylara sebebiyet veren

⁵⁸ Eric Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma (1908- 1928)*. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005), 294.

⁵⁹ Harold Courtenay Armstrong, *Bozkurt* (İstanbul: Kamer Yayınları, 2016), 222.

⁶⁰ Ray Brock, *Mustafa Kemal Atatürk Hayalet Süvari* (İstanbul: Yakamoz Kitap, 2012), 418-419.

⁶¹ B.C.A: 030/10/88/581/6.

⁶² B.C.A: 180/09/3/16/7/1.

⁶³ B.C.A: 180/09/3/16/7/2.

⁶⁴ B.C.A: 180/09/3/16/3.

⁶⁵ Bu belgenin künyesi bulunmamakla birlikte 4 belgeli bir dosyanın 4. Belgesi olduğu anlaşıldığından tarafımca dosyanın künyesi bu şekilde işlenmiştir. C.O.A: 180/09/3/16/4.

hususun, Türkiye’de icra edilen devrimlerle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Suriyeli makamlar Suriye’de yaşayan Türklere şapka giymemeyi, Latin harfleriyle kitap ve gazete okumamayı taahhüd etmek adına ve Türkiye’yi istemediklerine dair zorla Arapça mazbata imzalattıkları anlaşılmaktadır. Payas’tan Hariciye Vekâletine gönderilen bu yazıda ilgili kişinin, son aylarda bu olayların yoğun bir şekilde yaşandığını, şikâyete gelen Türkleri teskin ettiğini ve onlara yaşadıkları mıntıkayı terk etmemeleri gerektiğini bildirmiştir.⁶⁶

Türkiye’de devrimler sürecinde yaşanan gelişmelerin ülke dışında da ilgiyle takip edildiğini ve devrimlerin yurtdışındaki Türkler tarafından benimsendiğini de ifade etmeliyiz. Bu çerçevede Türkiye’de yaşanan devrimlerin Türkiye ile yurtdışındaki Türkler arasında entegrasyonu sağladığı belirtilebilir. Dolayısıyla farklı bir kültüre sahip olan Suriye Hükümeti’nin, bu durumu dikkatle takip ettiğini ve Bayır Bucak bölgesinin Türkiye ile entegrasyonundan endişe duyduğunu belirtmek gerekmektedir. Suriyeli Türklerin Türkiye’deki kültürel hayata duymuş oldukları yakınlık, kısa süre sonra Hatay’ın anavatana katılmasında kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. Bölgede bulunan Türklerin, yaşam alanlarını terk etmemeleri tavsiyesi ise kişisel bir görüşten ziyade Türkiye Cumhuriyeti’nin devlet politikasının bir parçasıdır.

17 Haziran 1942 tarihine gelindiğinde Türkiye’de Harf İnkılabı ile ilgili uygulamada hala sorunların yaşandığı görülmektedir. Dönemin CHP Genel Sekreteri ve Bilecik Mebusu olan Memduh Şevket Esenal’ın, CHP Genel Başkan Vekili ve Başvekil olan Refik Saydam’a gönderdiği bir yazısında, CHP teşkilatlarının toplamış olduğu dilekçeler arasında Harf İnkılabı hususunda bazı kamu görevlilerinin ihmallerinin bulunduğunu bildirmektedir. Yazıda hükümet memurlarının, çalışmalarına Arap harfleri ile devam ettiklerine ve memurların, Arap harflerine uyum sağlamayan gençleri zor durumda bıraktıklarına değinilmiştir. Olayın geçtiği mahal ve kişilerle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte olayla ilgili ne gibi bir işlemde bulunulduğuna da değinilmemiştir.⁶⁷

Armstrong, buna paralel olarak İnkılabın gerçekleştirildiği tarihten sonra devrime karşı olmanın yanında yeni harflerin öğrenilmemesi durumunda bile kişilere çeşitli cezaların uygulandığını belirtmektedir. Bunlar arasında memuriyetten atmak, vatandaşlıktan ihraç hatta sürgün ve hapse kadar varan cezalar da bulunmaktadır.⁶⁸

Gerçekleştirildiği tarihten yıllar sonra dahi inkılabın uygulanmasında bazı sorunların yaşandığını ve inkılabıya yönelik tepki nitelikli bazı olayların cereyan ettiğini belirtmeliyiz. Bu çerçevede 20 Ekim 1958 tarihli Diyanet İşleri Reisliği’nden Anamur Müftülüğü’ne gönderilen bir yazıda bölgede Harf İnkılabı’na yönelik olumsuz gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Anamur’da Kur’an-ı Kerim’in Türk harfleriyle yazılıp yazılmayacağı ile ilgili son zamanlarda bazı vaiz, hatip ve Kur’an öğreticilerinin camilerde ve Kur’an öğretim kurslarında çeşitli münakaşalara giriştikleri anlaşılmaktadır. Söz konusu kişilerin Harf İnkılabına yönelik olumsuz tutumlarından dolayı yaşanan tartışmalardan Ankara’daki idari amirlerin haberdar olduğu ve dönemin diyanet işleri reisi Eyüp Sabri Hayırlıoğlu tarafından bir uyarı yazısı gönderildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu görevlilerin bu tarz münakaşalardan kesinlikle uzak durmaları gerektiği, aksi halde bu kişilerle ilgili gerekli muamelenin yapılacağı ve sicillerine işaret edilebileceği (işleneceği) bildirilmiştir. Dolaylı olarak tehdit içeren bu yazı, esasında sorunların uzun yıllardan beri var olduğunu göstermektedir.⁶⁹ Söz konusu olayın Adnan Menderes hükümeti döneminde yaşanmış olduğunu ayrıca belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla Harf İnkılabının sadece Tek Parti döneminde değil aynı zamanda Adnan Menderes döneminde de uygulanmasına gayret gösterildiği anlaşılmaktadır.

Koçak, yeni harflere yönelik bazı memurların ihmalkâr davranışlarına da değinmiştir. Özellikle devrimlere karşı tepkilerin yalnız halk tabanından gelmediğini ayrıca yerel yönetimler, idari birimler ve

⁶⁶ B.C.A: 030/10/224/511/1.

⁶⁷ B.C.A: 030/10/144/33/11.

⁶⁸ Harold Courtenay Armstrong, *Bozkurt* (İstanbul: Kamer Yayınları, 2016), 222.

⁶⁹ B.C.A: 051/V33/4/32/44.

memuriyet kademelerinde de bir takım tepkilerin yaşandığını belirtmektedir.⁷⁰ Koçak, CHP Tekirdağ Milletvekili Celal Nuri İleri'nin seçim bölgesinde, yeni harfler ile ilgili merkeze yazmış olduğu bir mektubunda işini ciddiye alan nahiye müdürleri ve öğretmenlerin bulunduğunu; ancak yaşlı memurların yeni harflere antipati beslediklerini ifade etmiştir.⁷¹

Devrimlerin uygulamaya koyulduğu dönemde "Türk-Arap" kavramları perspektifinden değerlendirilmesi gözlerden kaçmamaktadır. Belgelerde Latin harfleri yerine Türk alfabesi; Osmanlı Türkçesi yerine ise Arap Alfabesi kavramları kullanılmaktadır. Bu durum devrimin neye karşı ve hangi yöne doğru olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

4. Sonuç

Türk modernleşme tarihinin uzun ve sancılı bir süreç olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Sürecin uzun ve sancılı olması, içerisinde bulunulan toplumun kültürel kodları ile ilgilidir. Bu kodlar Osmanlı-Türk medeniyetinin teşekkülünde hayati derecede rol oynamıştır. Yüzlerce yıllık bir kültürün birkaç yıl içerisinde değiştirilmeye çalışılması ciddi sorunları beraberinde getirmiştir. Yine yüzlerce yıllık bir mazisi bulunan ve imparatorluk çağının, üzerine inşa edildiği Arap alfabesi Osmanlı-Türk toplumunun en önemli kültürel motiflerinden biridir.

Osmanlı'da modernleşme süreciyle birlikte Arap alfabesinin değiştirilmesi gündeme gelmişse de bu teklif dikkate alınmamıştır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte Arap alfabesinin yerine Latin alfabesinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu gelişmeyi Türk tarihinin en önemli kırılma noktalarından biri olarak kabul edilebilir. Bu devrimin devrimler içerisinde uygulanması konusunda en çok ve yoğun emek gerektiren bir devrim olduğu ayrıca ifade edilmelidir. Bunun yanında uygulamada ve işleyişte bazı sorunları beraberinde getiren bu yenilik, ülke çapında olumlu olduğu kadar olumsuz reaksiyonları da beraberinde getirmiştir.

Bu olumsuzlukların uygulamadaki teknik aksaklıklar, isteksizlikler ve karşı oluşlardan kaynaklı olduğu ifade edilmelidir. Tek Parti döneminde önü alınmaya çalışılan tepkilerin, Adnan Menderes döneminde de yaşanıyor olması ülkede söz konusu devrimin kabul edilebilirliği konusunda ciddi tepkilerin olduğunu göstermektedir. Toplumun bazı kesimlerinin uzun yıllar söz konusu yeniliğe alışmamış olması yahut tepki vermeleri Harf Devriminin toplumsal bir beklentiden ziyade siyasi saiklerle gerçekleştirilen bir devrim olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri

- B.C.A. 030/0/18/01/01/030/63/016,
- B.C.A. 230/149/56/8/1,
- B.C.A. 230/149/56/8/4,
- B.C.A. 030/10/00/00/83/547/17,
- B.C.A. 030/10/00/00/64/431/43,
- B.C.A. 30/10/66/442/14,
- B.C.A. 030/10/00/00/83/547/20/1,
- B.C.A. 030/10/00/00/83/547/20/2,
- B.C.A. 030/10/00/00/102/668/3/1,
- B.C.A. 030/10/00/00/102/668/3/2,
- B.C.A. 030/10/00/00/159/114/14,
- B.C.A. 030/10/12/73/4,
- B.C.A. 030/10/144/32/9/1,
- B.C.A. 030/10/144/32/9/2,

⁷⁰ Devlet Memurlarının Eski Harfleri Uzun Süre Kullanıp, İhmallerine Dair Bkz. Cemil Koçak, *Tek Parti Döneminde Muhaliif Sesler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 86.

⁷¹ Cemil Koçak, *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 160-161.

B.C.A. 030/10/144/32/10,
B.C.A. 030/10/144/32/12/1,
B.C.A. 030/10/144/11/11/2,
B.C.A. 030/10/144/32/14/1,
B.C.A. 030/10/144/32/14/2,
B.C.A. 030/10/88/581/6,
B.C.A. 180/09/3/16/7/1,
B.C.A. 180/09/3/16/7/2,
B.C.A. 180/09/3/16/3,
B.C.A. 180/09/3/16/4,
B.C.A. 030/10/224/511/1,
B.C.A. 030/10/144/33/11,
B.C.A. 051/V33/4/32/44.

Telif Eserler

- Ahmad, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları 11. Bsk, 2012.
- Armstrong, Harold Courtenay. *Bozkurt*. İstanbul: Kamer Yayınları, 1. Bsk. 2016.
- Aydemir, Şevket Süreyya. *Tek Adam*, Cilt III. İstanbul: Remzi Kitapevi, 16. Bsk. 1999.
- Brock, Ray. *Mustafa Kemal Atatürk Hayalet Süvari*. İstanbul: Yakamoz Kitap, 12. Bsk. Kasım/2012.
- Davison, Andrew. *Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Bsk. 2012.
- Demirel, Ahmet. *Tek Partinin İktidarı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Bsk, 2014.
- Georgeon, François. *Osmanlı-Türk Modernleşmesi -1900-1930*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Bsk. 2006.
- Grew, John. *Atatürk ve İnönü*. İstanbul: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, 1. Bsk. Şubat/2000.
- Güngör, Uğur Ümit, *Modern Türkiye'nin İnşası (1913-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Bsk. 2016.
- Kinros, Lord. *Atatürk, Bir Milletın Doğuşu*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 19. Bsk. Kasım/2007.
- Koçak, Cemil. *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1. Bsk. Ocak/2016.
- Koçak, Cemil. *Tek Parti Döneminde Muhafız Sesler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Bsk. 2011.
- Köker, Levent. *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 10. Bsk. 2007.
- Mardin, Şerif. *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 23. Bsk, 2014.
- Ortaylı, İlber. *Türkiye'nin Yakın Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1. Bsk. Eylül/2010.
- Özkan, Hande. "Falih Rıfkı Atay" *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce serisi: Kemalizm, Cilt: 2* içinde. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 64-69.
- Sherill, H. Charles. *Bir Elçiden Gazi Mustafa Kemal*. Çev. Alp Ilgaz, İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1977.
- Şentürk, Ayşegül. "Harf İnkılabının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26, (Ağustos 2012): 27-44.
- Şimşir, Bilal. *Türk Yazı Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2. Bsk. 2008.
- Toker, Metin. *Tek Partiden Çok Partiye 1944-50*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 3. Bsk. 1990.
- Tongul, Neriman. "Türk Harf İnkılabı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (Mayıs-Kasım 2004): 103-130.
- Tunçay, Mete. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 7. Bsk. Temmuz/2015.

Uyanık, Ercan ve Çam, İrfan Davut. “Arap Elifbası’ndan Latin Alfabesine Geçiş Sürecinde Garpçı Söylemler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies* XIV/29, (2014-Güz): 189-221.

Yetkin, Çetin. *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Bsk, Nisan/1983.

Yüksekkaya, Gülden Sağol. “Türk Dünyasının Alfabeleri”, *Geçmişten Geleceğe Türkçe* içinde, 393-407. İstanbul: Kitabevi Yay. 2013.

Zürcher, Eric Jan. *Milli Mücadelede İttihatçılık*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1. Bsk. Ekim/1987.

Zürcher, Eric Jan. *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 24. Bsk. 2009.

Zürcher, Eric Jan. *Savaş, Devrim ve Uluslaşma (1908-1928)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Bsk. Ocak 2005.